

**bok
recensioner**

Forskningsprogram gällande barnens och ungdomens villkor

NYGREN PÄR

Barn och ungdom. Långsiktigt program för Forsknings- och Utvecklingsarbete.

Stockholms socialförvaltning, Forsknings- och utvecklingsbyrå. FoU-rapport nr 6. 1986.

ARMBRUSTER URSULA, ALVESSON MATS, BEGLER ANN-MARI red.

Barn & Ungdom. Vardagsvillkor och samhällsomsorg. En fragmentarisk kunskapsöversikt.

Stockholms socialförvaltning, Forsknings- och utvecklingsbyrå. FoU-rapport nr 4. 1985.

Båda böckerna kan beställas från Stockholms socialförvaltning, FoU-byrå, 106 64 Stockholm, tel 08-58 83 41.

FoU-byrå vid Stockholms socialförvaltning startade 1982. Där bedrivs i samverkan med fältpersonal, anslagsbeviljare samt högskolor och universitet forsknings- och utvecklingsarbete inom områden som berörs av socialtjänsten. Närmare bestämt skall FoU-byrå producera, dokumentera och föra ut kunskap om bl a barns levnadsvillkor och om socialtjänstens sätt att möta barns behov och livssituationer. Arbetet skall grundas dels på inventeringar av behov, dels på definitioner av problem man möter inom förvaltningen. Ett långsiktigt program för

FoU-byråns arbete skall utvecklas. Förutom området "barn och ungdom" omfattar byråns verksamhet följande: "äldre", "metoder i socialt arbete" samt "missbruk".

I rapporten "Barn och ungdom. Långsiktigt program för Forsknings- och Utvecklingsarbete" presenterar forskningsledaren Pär Nygren programmets syften, användning och övergripande perspektiv. Tanken är att programmet skall ha en samordnande roll för de projekt som bedrivs inom aktuella FoU-områden. Enligt det övergripande perspektivet bör FoU-verksamheten utgå från behoven hos de grupper socialtjänsten skall betjäna. Den teoretiska referensramen tar sin utgångspunkt i socialtjänstlagen. Den är avsedd att fungera som en typ av styrmedel så att de forskningsprojekt som bedrivs inom programmet anpassas till socialtjänstens villkor. För att kunna relateras till varandra på ett meningsfullt sätt och ha relevans för socialtjänstens verksamhet måste projekten sålunda grundas i ett perspektiv som bestäms av bl a socialtjänstlagens allmänna serviceinriktning och grundläggande värderingar samt av socialtjänstens centrala begrepp – helhetssyn, kontinuitet, normalisering, flexibilitet och närhet.

I boken presenteras vidare de långsiktiga FoU-projekt som utifrån de angivna referensramarna betraktas som angelägna. Studieområdena är: barns och ungdomars vardagliga levnadsvillkor och verksamheter, barnomsorgspersonalens vardagliga villkor och verksamheter samt mötet mellan barnomsorgspersonalen, barnen och deras föräldrar. Vad som här presenteras är alltså önskemål och behov, som man hoppas skall kunna stimulera till samarbete med forskare, handledare och studerande.

Arbetet med att utveckla själva programmet bygger dels på en probleminventering (FoU-rapport nr 2, ej anmäld här), dels på ovanstående kunskapsöversikt av Armbruster

m fl. Kunskapsöversikten sammanfattar på ett imponerande sätt en rad studier och resultat inom områdena "Barns och ungdomars vardagliga levnadsvillkor", "Socialtjänstpersonalens organisations-, arbets- och utvecklingsvillkor" och "Mötet mellan barn, ungdom och föräldrar å ena sidan och socialtjänstpersonal å andra". Inom varje område behandlas olika aspekter, tex. "Fysisk och social miljö", "Ekonomi", "Invandrarbarn", "Barnomsorgens utveckling från 1900 fram till idag", "Arbetsmetoder i förskolan".

Författarna har utgått från såväl befintliga översikter som egen läsning av rapporter och viktig litteratur. På grund av det stora urvalet och den korta tid som stått till buds inför ett så överväldigande material anser man sig inte ha kunnat göra egna tolkningar av forskningsresultaten utan redovisar forskarnas bedömningar. Boken är emellertid – trots att den kallas fragmentarisk – en rik källa att ösa ur. Den är dessutom försedd med en omfattande litteraturlista innehållande flera hundra referenser.

Rapporterna vänder sig dels till personal på fältet och medverkande i projekt vid FoU-byrå, dels till handledare, forskare och studerande vid universitet och högskolor. Det är genom en sådan samverkan man hoppas kunna initiera nya väsentliga projekt. Den som planerar att forska inom något av de berörda områdena kan därför ha nytta av dessa arbeten, samtidigt som man bör ha i åtanke att forskningen vid FoU är underkastad ett bestämt perspektiv, vilket ju också klart framhålls i Nygrens arbete. Genom den översikt den ger av kunskapsläget är dock Armbrusters och medarbetarnas rapport av stort värde som fristående informationskälla.

Dagmar Lagerberg

Medicinsk etik

ERWIN BISCHOFBERGER OCH
HERMAN SEILER (UTGIVARE)

Etiska riktmärken vid livets gränser II.

Katolska Bokförlaget, Uppsala
1986. 104 s.

Syftet med denna bok är att befärja en dialog mellan teologisk etik och livsvetenskaperna som tex biologi, biokemi, genetik och medicin för att möjliggöra svar på intrikata etiska frågor som de nya teknologierna inom livsvetenskaperna aktualiserar. Svåra etiska frågor uppkommer i samband med olika typer av experiment och medicinska behandlingar som tex fosterdiagnostik, provrörsbefrukning, genetisk, genterapi, artificiell insemination, terminalvård.

Boken handlar huvudsakligen om medicinsk etik relaterad till vad som brukar kallas filosofisk antropologi. Med den senare menas en vetenskaplig och filosofisk reflektion över den fråga som är så svår att besvara: *Vad är en människa?* eller vad är människans natur, värde och bestämelse? Boken består av åtta olika och varandra kompletterande bidrag. Av utrymmesskäl skall jag i det följande koncentrera mig på vad som jag uppfattar vara bokens huvudbuskap.

Det som jag bedömer som grundläggande i boken är bla författarnas försök att visa på svårigheten att resonera kring medicinska etiska frågor som är förknippade med olika värderingar av livets gränser (när börjar det mänskliga livet och när slutar det?). Nära relaterad till denna fråga är: vilken grundnorm eller grundläggande etisk princip bör läkaren och vårdpersonalen följa så att den enskilda människans (patientens) integritet kan respekteras? I sitt försök att besvara den senare frågan rekommenderar E Bischofberger och G Giertz en etisk modell (vad de kallar ett medicinetiskt para-

digm) som är avsedd att vägleda den som brottas med medicinsk-etiska frågor såväl inom sjukvård som inom forskning som berör det mänskliga livet.

Metodologiska svårigheter kring medicinsk etik

I kapitlet "Etiska resonemang i medicinska frågor" (skrivet av jesuiten John Mahoney) diskuteras metodfrågan inom social etik i allmänhet, och på slutet presenteras ett förslag på en adekvat metod för etisk bedömning av våra handlingar. Författarna pekar på den brist som finns i det traditionella sättet att resonera inom socialetik, nämligen att man tillämpar allmänna moralregler eller normer (som anses vara alltid giltiga) på enskilda och konkreta handlingar. Ett exempel på detta resonemang är: "Abort är fel. Här har man valt abort. Därför är valet fel" (sid 12). Detta är ett deduktivt resonemang. Motsatsen till denna metod är den induktiva metoden som föredras av många moralfilosofer, som tex John Stuart Mill. Tillämpad på etiska frågor, menar somliga moralfilosofer att "moralreglerna är resultatet av en samlad erfarenhet från en rad påtagligt likartade situationer" (sid 15). För Mahoney står valet dock inte mellan antingen deduktion eller induktion, utan han rekommenderar en metod som är avsedd att vara på "en dialektisk process mellan principer och situationer, mellan verklighetens händelser och moraltänkande" (sid 15). På detta sätt kan man kombinera deduktion och induktion i etik. För Mahoney är det också viktigt att hänsyn tas till människans moralinstinkt, moralisk intuition samt förnuftets argumentativa prövning när man i en bestämd situation skall bestämma vad som är gott eller ont, rätt eller orätt. Sammanfattningsvis, menar Mahoney att moralreglerna skall anpassas till situationer och i bedömning av situationer skall man söka efter såväl

moraliskt relevanta skillnader som likheter (sid 15–26).

Människovärdesprincipen som kriterium

Våra etiska omdömen bör vila på en grundval eller yttersta princip som är självklar för dem för vilka omdömena i fråga är giltiga. M a o, etiska omdömen bör rättfärdigas eller legitimeras genom en hänvisning till självklara normer eller värderingar. Den yttersta principen som man appellerar till i rättfärdigandets process kallas grundprincip eller grundnorm. Bischofberger hävdar att i medicinsk etik bör *människovärdesprincipen* gälla som grundnorm. Han beskriver den som "Respekten för varje människas människovärde eller personlig integritet". Denna princip är "inte förhandlingsbar" (sid 66). I den ingår också Kants syn att varje mänsklig individ skall behandlas som mål i sig och inte enbart som ett medel (sid 74). Bischofberger förutsätter att principen kan omfattas av alla som har en humanistisk eller personalistisk människosyn (som värderar högt tex frihet, integritet eller mänsklig värdighet, rationalitet, moralinstinkt, samt jämlikhet). Denna syn tycks delas av de övriga medförfattarna tex J Erik Wikström som kort behandlar temat: "Vad är en människa?" (sid 28); Anita Bråkenhielm som behandlar frågan "Människan från början – en möjlighet" (sid 31); och Holsten Fagerberg som tar upp temat "Det hotade människovärdet" (sid 77).

Även om författarna delar en humanistisk människosyn och accepterar människovärdesprincipen som grundnorm eller "handlingsprincip", är de oense om när livet börjar och slutar. Denna ovisshet finns i de flesta pluralistiska samhällen, som tex USA och Sverige. Ovissheten ger emellertid upphov till svårösta problem inom medicinsk etik, vilka måste lösas innan människovärdesprincipen kan fungera som en praktisk handlingsprincip för tex dem

som utför abort, gör fosterdiagnostik, bedriver forskning med artificiell insemination och arbetar i terminalvård. För dem som med Bischofberger antar att livet börjar vid konceptionen, och anser att människovärdet inte är graderbart (det anses vara konstant från konceptionen till individens död) underlättas etiska ställningstaganden. De kan acceptera tex fosterdiagnostik eller genterapi endast för att rädda fostrets, moderns eller bägges liv. De accepterar abort endast i undantagsfall. Mot denna bakgrund kritiserar Bischofberger gen-etikommittén för att relativisera människovärdet med avseende på fostrets olika utvecklingsstadier, (sidorna, 66, 67, 68 f).

En etisk modell grundad på en humanistisk människosyn

Modellen utarbetas av G Giertz och E Bischofberger. Den är avsedd att förse vårt pluralistiska samhälle med "gemensamma värderingar", vars giltighet grundas på människan själv, dvs "hennes förnuft, hennes vilja till dialog och till ömsesidig granskning av argumentens bärkraft" (sid 90). Denna humanistiska människosyn inbegriper bla synen på människan som "en social varelse", som "unik" och som bör "behandlas som ett mål i sig och inte bara som ett medel..." (sid 91).

I ljuset av det ovan sagda formuleras en normativ etisk modell som består av fyra "grundpelare": (1) *Livsbejakelse* enligt vilken vårt handlande bör "vara i samklang med livets inneboende lagar och villkor" (sid 92); (2) *Integritetsskydd* dvs vi bör grunda vårt agerande på "respekt för individens integritet" (sid 92). En hänvisning görs till HSL av 1984-01-01; (3) *Framtidsfrämjande* som relateras till *kontraproduktivtetsprincipen* enligt vilken "den handling är fel som strävar efter kortsiktiga mål, värden eller vinster till priset av desto större långsiktiga förluster" (sid 93); (4) *Enhetlighetssträvan* som säger att man skall vara konsekvent i sina

handlingar. I korthet, vi skall tillämpa samma princip på liknande situationer (sid 94). Författarna illustrerar var och en av dessa fyra pelare med konkreta exempel ur medicinsk etik. Det bör dock påpekas att eftersom människovärdesprincipen tycks spela en avgörande roll i bokens teoretiska bidrag vad gäller medicinsk etik, förväntar den kritiske läsaren sig en *genomgående* diskussion av det logiska förhållandet mellan människovärdesprincipen och människosynsbegreppet, å ena sidan, och mellan det senare och livsåskådningsbegreppet, å den andra sidan. En sådan kritisk analys är viktig eftersom minst två av författarna tycks tillskriva människovärdesprincipen en allmän giltighet inom vårt pluralistiska samhälle. Trots denna lilla anmärkning och trots att de flesta som medverkat i denna antologi tycks vara övertygade kristna, anstränger de sig dock att skilja mellan fakta, värderingar och livsåskådningsmässiga element i ett etiskt resonemang. Detta gör boken aktuell, intressant och relevant för alla som intresserar sig för medicinsk etik och värdetik.

Antônio Barbosa de Silva

Bra om körkortsmedicin, men ofullständigt om trafikmedicin

RUNE ANDRÉASSON (red)

Körkortsmedicin – trafikmedicin

AB Rabén och Sjögren Bokförlag 1986

Den av samma författare tidigare redigerade boken "Medicinsk körkortshandbok", utgiven 1973, har länge varit föråldrad och det har funnits behov av en bok som sammanfattar den nya körkortslagen och körkortsförordningen och andra medicinjuridiska aspekter på körkort och trafik. Denna bok fyller därför ett behov för sådana som kommer i kontakt med körkortsmedicinska

frågor, och är ett värdefullt referensverk vid arbete med intygs- och anmälningsärenden.

Som bokens titel antyder kan den grovt indelas i två delar: Dels en körkortsmedicinsk del, som redogör för lagar, författningar och andra juridiska och administrativa aspekter på körkortsmedicinska frågor, dels en mer allmän trafikmedicinsk del, som bl a tar upp epidemiologi, skadepanorama, rehabilitering och barn i trafik.

Den körkortsmedicinska delen har i stort sett samma uppbyggnad som den tidigare utgivna boken, men aktualiserad och utökad. Klart och koncist redogör den för centrala delar av körkortslagen, körkortsförordningen och andra författningar som reglerar medicinska krav för innehav av körkort. Hur körkortsärenden hanteras i länsstyrelserna, länsrätterna och deras överinstans kammarrätterna beskrivs med belysande exempel, liksom verksamheten vid socialstyrelsens rättsliga råd – den centrala instans som har att yttra sig i körkortsmedicinska frågor. Relativt utförligt beskrivs trafikrisker i samband med olika sjukdomstillstånd, såsom diabetes, psykiska sjukdomar, nervsystemets sjukdomar samt missbruk av alkohol, narkotika och läkemedel. Handfasta råd och anvisningar ges till intygsskrivande läkare som har att ta ställning till körkortsinnehav för patienter med dessa sjukdomar. Metoder för bedömning av synfunktioner beskrivs också utförligt.

Den trafikmedicinska delen av boken ger närmast ett intryck av ett något splittrat och ofullständigt bihang. Det epidemiologiska avsnittet börjar med att helt adekvat nämna bristerna i ICD-systemets olycksfallsklassifikation, men nämner inte NOMESKOS klassifikation som med fördel kan tillämpas i forsknings- och utvecklingsarbete, vilket nu också står inskrivet i ICD-9.

Olycksrisk fördelad på ålder beskrivs på några rader, och utan att gå in på risktid, typ av olycksfall

m m. Speciellt då ett längre kapitel ägnas åt risker med äldre bilförare hade det varit adekvat med en mer utförlig redogörelse för de fynd som på olika sätt visar att unga bilförare utgör den stora riskgruppen i trafiken. Inget sägs heller om förhållandet mellan hastighet och olycksrisk, en viktig fråga ur preventionssynpunkt. Några kurvor visar en kraftigt sjunkande olycksfallsfrekvens t o m 1980. I en bok som kom ut 1986 hade det varit rimligt att åtminstone nämna att det sedan några år skett en oroväckande ökning av dödsfall och andra olycksfall i trafiken.

Kapitlet om barn i trafiken är i och för sig adekvat och innehåller en del värdefulla synpunkter och råd. Anmärkningsvärt är dock att inte ett ord står om bilbarnstolar. Detta ämne är föremål för mycket debatt och frågor till konsumentverket, återförsäljare och försäkringsbolag. En diskussion om konstruktion, material och psykologin kring bilbarnstolar borde finnas med i en bok som ägnar tio sidor åt hjälmen och skyddskläder för motorcyklister, med flera sidor bilder på skinnkläder och hjälmar av olika typer. Cykelhjälm står däremot ingenting om, och heller inte andra säkerhetsaspekter på cykling. Bokens avslutande kapitel, om trafikmedicinsk obduktion, skrivet på danska, förstärker splittringsinttrycket.

Trots de betydande bristerna i bokens trafikmedicinska del, och framför allt oklarheter vad gäller syfte och målgrupper, torde boken väl fylla sin funktion som körkortsmedicinsk handbok. Trafikolycksfallens epidemiologi och preventionsmöjligheter är dock ett synnerligen viktigt ämne, och tillgänglig kunskap förtjänar att sammanställas på ett mer samlat och fullständigt sätt än i denna bok. Man kan hoppas att en sådan bok relativt snart blir tillgänglig. I flera av kapitlen i denna bok finns bra grundmaterial att bygga vidare på i en sådan bok.

Peter Allebeck

Nya socialkunskaper

OLLE VEJDE & PER GÖRAN JOHANSSON

Esselte studium 1984

Många avsnitt i denna bok är mycket bra. Andra är mindre lyckade. Ett avsnitt är bådadera: "De äldre – tillgång och börda" som bara till sin rubriksättning definierar de äldre som tudelade för vårt samhälle. Det är möjligt att tudelningen är riktig i sak. Författarna säger att "arbete åt äldre kan ge vinster". Jo, det är nog också korrekt i sak. Men utgångspunkten är enligt min mening i grunden fel. Vad som borde framställas som den stora sanningen när det gäller de äldre i vårt samhälle, är ju att de lagt grunden till vårt nuvarande samhälle: de äldre är varken mer eller mindre än våra företrädare, som vi – en ung generation – har att gengälda. Det är med andra ord inte fråga om "de äldre" bara i nuvarande situation utan fastmer i ett historiskt perspektiv.

Till denna bild hör också ett litet avsnitt om "psykisk ohälsa", som författarna finner svårt att definiera. De skriver nämligen: "Någon allmänt godtagen definition av psykisk ohälsa finns inte – och kommer troligen aldrig att finnas . . ." De anger därefter dock exempel på psykisk ohälsa.

Jag kan inflika att det är svårt att definiera också problemets motpol, det vill säga psykisk hälsa. Socialstyrelsens arbetsgrupp för psykisk hälsovård (1978) nämner några kriterier: medmänsklighet, självständighet, självförverkligande, personlighetsutveckling, välbefinnande, realitetsanpassning, förmåga att hantera livet i med- och motgång.

Socialkunskap är per definition såväl socialpolitik, förebyggande arbete som hur man åtgärdar sociala problem. Inom vart och ett av dessa större områden finns underavdelningar. Författarna har valt en rimlig väg att gå, när det gäller att bringa klarhet i ämnet socialkunskap. De

specificerar delar, som bla är som följer: jämställdhet, utslagning, mobbing, klass-samhället, invandrarproblematik, socialtjänstlagen, de äldre i vårt samhälle, sjukvård, psykisk ohälsa, döden och döendet, droger, handikappfrågan, familjerätt (ofullständigt behandlad!) och socialt nätverk.

Bland de uppräknade problemområdena i boken, är det förvisso många som anknyter nära till varandra, medan andra åter, i den separata framställning som sker, kan ge intryck av att ligga ganska långt ifrån varandra. Att skilja ut några klara problem ur helheten, som till 100% så att säga står upp för sig själva, är äventyrligt; bilden blir missvisande. Det mesta är invävt i vartannat: varje del ingår på ett naturligt sätt i det totala mönstret, om man för ett ögonblick ser på redovisningsproblemet rent vetenskapligt.

Författarna borde ha ägnat mer utrymme åt analys.

Undantag från bristfällig analys finns dock i boken. Det större kapitlet "Skolan – för vad och för vem?" upptar ett bra delavsnitt, som handlar om mobbing.

Kapitlet om socialtjänsten är utförligt beskrivet. Frivillighetsprincipen framställs som så central som lagen anger.

Kapitlet om sjukvården är ett mycket bra avsnitt i boken.

Vejde-Johansson tar upp det sociala nätverkets betydelse i vårt samhälle. De frågar om det har försvagats. Frågans giltighet och relevans är, om möjligt, än större idag än när boken skrevs. Jag tänker här närmast på Albymodellen, kring vilken det blev en stor debatt under våren 1985. Det är glädjande att några forskare så att säga förutser viktiga skeenden i samhället – ställer både diagnos och ger prognos. Vejde-Johansson har i sin bok på många punkter (det sociala nätverkets betydelse är en!) den framförhållning i analysen, som anstår en god läroboksförfattare.

Men det finns undantag! Jag fin-

ner alltså (sid 80) att behandlingen av begreppet klass-samhället är återgivet på ett tunt och något fragmentariskt sätt. Det är faktiskt ett ganska oreflekterat avsnitt.

Med det sagda som bakgrund vill jag dock hävda att det finns all anledning att hälsa en ny bok i socialkunskap som denna välkommen.

Birger Rundcrantz

Hur värdera människors upplevande och beteende?

STIG FHANÉR

Psykologisk testning. Teori och tillämpningar.

Stockholm: *Norstedts*, 1986.

Så har då Stig Fhanérs skrift "Psykologisk testning. Teori och tillämpningar" åter kommit ut på marknaden och nu i en reviderad form. som gjort den än mer pedagogisk och läsbar än sin föregångare. Efter att i flera år ha dragit sig fram med suddiga stencilkopior och slitna ärvda exemplar av den första upplagan av boken, som kom ut 1971, bör nu lärare och elever på i första hand psykologutbildningen dra en lättnadens suck. Även andra, som har behov av att förstå grundläggande tankegångar bakom psykologiska test, kan i den här synnerligen pedagogiskt upplagda framställningen inhämta användbara kunskaper.

Boken innehåller inte en genomgång av specifika psykologiska test och deras egenskaper utan beskriver den klassiska testteori, som utgör den statistiska förankring de flesta använda psykologiska test har. Olika begrepp, som tex mätning, testpoäng, reliabilitet och validitet, introduceras i en logisk ordning och på ett lättfattligt språk. Även grundläggande statistiska mått, som tex medelvärde, standardavvikelse och korrelation, förklaras, vilket gör att statistiska förkunskaper inte krävs. För att förstå de formler, som presenteras och som man bör kunna ut-

nyttja för att själv vara i stånd att värdera ett visst tests egenskaper, bör man dock vara något bevärdad i elementär algebra.

Det ska också påpekas att den här typen av tankegångar och statistiska resonemang är tillämpliga och väsentliga att känna till även i andra sammanhang än vid värdering av existerande psykologiska testmetoder. Psykologer men även många andra yrkeskategorier arbetar med att via enkäter eller intervjuer studera olika begrepp och områden. I dessa sammanhang är det nödvändigt att kunna värdera sådana egenskaper hos enkäten eller intervjun som reliabilitet och validitet för att man ska kunna göra kvalificerade utsagor om resultatet av undersökningen. I den nu utgivna upplagan av Fhanérs bok finns ett avsnitt om testkonstruktion och uppgiftsanalys, som bör kunna bli av värde då man ska utarbeta även den här typen av metoder så att de fyller krav på precision och relevans i mätningen.

Avslutningsvis kan sägas att det finns en förhoppning hos universitetslärare och forskare att allt fler personer ska inse betydelsen av grundläggande kunskaper om hur man mäter och hur man på grundval av mätinstrumentets egenskaper, vare sig det är ett test, ett frågeformulär eller en intervju, kan uttala sig om resultatet av en undersökning. Med en sådan insikt hos både psykologer och andra yrkeskategorier bör Fhanérs bok finna många läsare.

Berit Hagekull

Intressant personligt perspektiv på företagshälsovårdens utveckling

SVEN FORSSMAN

Arbetsmiljö i förändring

Almqvist och Wiksell, 1986

I Almqvist och Wiksells arbetsmedicinska serie har turen nu kommit till

Sven Forssman, att publicera sig med en bok med titeln "Arbetsmiljö i förändring". Forssman blev 1943 Sveriges förste professor i arbetsmedicin och har mångårig erfarenhet av arbetsmiljöfrågor såväl nationellt som internationellt. I denna bok delger han, på 170 sidor, läsaren många intressanta inblickar i utvecklingen kring problemområdena inom arbetsmiljö, arbetsmedicin, arbetshygien och företagshälsovård. Bokens styrka ligger i dess historiska perspektiv och beskrivningen av den organisatoriska utvecklingen och ger läsaren en bättre förståelse för dagens diskussioner inom arbetsmiljöområdet.

Forssman beskriver ingående företagshälsovårdens utveckling i Sverige och börjar vid de svenska storföretagens brukssjukvård, med huvudsaklig inriktning på sjukvård, fram till våra dagars företagshälsovård, med mer preventiv verksamhet och med framtidsperspektivet "företagshälsovård åt alla". I denna historiebrevning kan det vara av intresse att notera, att det är företagshälsovården i Norge som stått modell för utvecklingen i Sverige.

Vad gäller riskbeskrivningar får läsaren följa med på en resa från de traditionella kemiska och fysikaliska riskerna över belastningssjukdomar fram till våra dagars problem med psykisk och social belastning. I kapitlet "Industripsykiatri, Mentalhälsa i arbetet och stressproblematiken", berörs bl a den sk mentalhalskampanjen i slutet av 60-talet, dock utan att redovisa något av den kritik kampanjen väckte. Kapitlen om "Medelålders och äldre arbetskraft" samt "Kvinnor i arbete" visar, att många, idag aktuella frågor väckts tidigt, men att det är svårt att finna lösningar.

Boken ger en intressant dimension på utvecklingen, då den svenska utvecklingen inom arbetsmiljöområdet beskrivs parallellt med den internationella utvecklingen, där inte minst skillnaden mellan I-land och U-land betonas vad gäller

förutsättningarna till adekvat förebyggande verksamhet. Slutkapitlet "Tillbaka till Sverige – problem för framtiden" avslutas med förhoppningen att företagshälsovården även framgent skall bevara den mänskliga kontakten och ha "människan i centrum".

Vardera av de tjugoåtta kapitlen avslutas med en litteraturförteckning, vilket medger läsaren, att utifrån egna intresseområden fördjupa sig i de berörda frågeställningarna. Boken har bitvis brister i form av uppräknningar, en del faktafel och ett magert register, men detta förtar inte helhetsintrycket av att man får ta del av en erfaren mans upplevelser och arbete för att sprida kunskap kring frågor, som ligger honom varmt om hjärtat. Boken kan rekommenderas till läsning för alla med intresse för arbetsmiljöfrågor.

Christer Edling

Böcker till redaktionen

Katie Eriksson

Vårdandets idé

Almqvist & Wiksell, Sthlm 1987, 100 sid, 54 kr

Jan Grönholm

Krigare med portfölj. Om styrka och moral i arbetslivet

Natur och Kultur, Lund 1987, 143 sid, 120 kr

Socialstyrelsen

Rapport från Baltzargården i Motala

Pm 161/87 från Socialstyrelsen, Sthlm 1986, 84 sid

Anders Rosdahl & Inge Maerkedahl

Uddannelses- og ivaerksaetterydelsen til lantidsledige

Socialforskningsinstituttet publikation 161, Köpenhamn 1987

Anders Rosdahl

Arbejdsgiveres arbejdskraftefterspørgsel

Socialforskningsinstituttet publikation 156, Köpenhamn 1986, 240 s

Inge Stensnäs

Att möta döden. En introduktion för vårdpersonal

Natur och Kultur, Lund 1987, 109 sid, 115 kr

Mårðh, P-A mfl

Infektioner i primärvård

Norstedts förlag, Sthm 1987, 260 kr

Helm Stierlin & Michael Wirsching

När familjen är sjuk.

Om psykosomatiska åkommor

Natur o Kultur, Borås 1987, 287 sid, 270 kr

S-O Isacsson & L Janzon (eds)

Social support – health and disease

Almqvist & Wiksell, Göteborg 1986, 193 sid

Bengt Andersson, Mats Fridell, Kerstin Nilsson, Kerstin Tunving

Sjuttioalets narkomaner.

Patienter vårdade vid S:t Lars sjukhus 1970–1978

Lund universitetet 1986, 265 sid, 50 kr

Socialstyrelsen

Barn och unga i familjehem

Allmänna råd från socialstyrelsen 1986: 5, Sthlm 1986, 64 sid

Göran Arnman & Ingrid Jönsson (red)

Barns villkor – samhällets spegel

Allmänna barnhuset/Studentlitteratur, Lund 1987, 139 sid, 40 kr

Ainslie Meares

Finn ditt inre lugn. En metod för fysisk och psykisk anspänning
Natur och Kultur, ISBN 91-27-01733-8, 211 sid, 67 kr

Jacques Dropsy

Leva i sin kropp. Kroppsuttryck och mänsklig kontakt.

Natur och Kultur, ISBN 91-27-01697-8, 204 sid, 67 kr

Peter-Paul Heinemann

Mobbning, gruppvåld bland barn och vuxna

Natur och Kultur, Sthlm 1987, 67 kr

Lars Östman

Leva livet ut. Tankar om liv och död

Tidens förlag, Sthlm 1987

Clarence Crafoord

Den möjliga och omöjliga psykiatrin

Natur och Kultur, ISBN 91-27-01741-9, 198 sid, 125 kr

Veikko Tähkä

Psykoanalytisk psykoterapi

Natur och Kultur, ISBN 91-27-01545-9, 363 sid, 350 kr

Irja Sternberg & Christina Roman

Pilträdet: Ett försök med integrerad hemservice. Delrapport.

Forsknings- och utvecklingsbyrån, Sthlm, ISSN 0283-1481, 51 sid

Magnus Wahlström

Pilträdet: Ett försök med integrerad hemservice. Slutrapport.

Forsknings- och utvecklingsbyrån, Sthlm, ISSN 0283-1481

Lars Dahlgren, Gerd Lindgren & Birgitta Olsson

Långtidssjuka i Hofors

Sociologiska inst, Umeå univ, ISSN 0566-7518, 114 sid